ARK Reflections IAS

తేదీ: 23-09-2025

1. బ్రిటిష్ వలస పాలన కాలంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణాన్ని పరిశీలించండి. బ్రిటిష్ వలస ప్రయోజనాలను తీర్చడానికి ప్రధానంగా ఆర్థిక విధానాలు ఎలా రూపొందించబడ్డాయి?

బ్రిటిష్ వలసవాదం కింద భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణం చాలా అసమానంగా ఉంది, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యం యొక్క వాణిజ్య మరియు పారిశ్రామిక అవసరాలను తీర్చడానికి రూపొందించబడింది. భారతదేశం స్వయం సమృద్ధిగల వ్యవసాయ సమాజం నుండి బ్రిటిష్ పెట్టుబడిదారీ విధానం యొక్క వలస అనుబంధంగా మారడం అనేది స్వదేశీ సంస్థల వెలికితీత, దోపిడీ మరియు అణచివేత లక్ష్యంగా ఉద్దేశపూర్వక విధానాల సమితి ద్వారా సాధించబడింది.

1. పరిశ్రమలు మరియు చేతివృత్తుల క్షీణత

వలసవాదానికి ముందు భారతదేశం ఒక ప్రధాన ప్రపంచ తయారీ కేంద్రంగా ఉంది - 1750లో ప్రపంచ పారిశ్రామిక ఉత్పత్తికి ~25% దోహదపడింది. బ్రిటిష్ విధానాలు ఈ పారిశ్రామిక స్థావరాన్ని క్రమపద్ధతిలో కూల్చివేసాయి:

- **అధిక సుంకాలు (70% వరకు)** బ్రిటన్‌లోకి ప్రవేశించే భారతీయ వస్త్రాలపై విధించబడ్డాయి, అయితే 1813 తర్వాత బ్రిటిష్ వస్తువులు భారతీయ మార్కెట్లలో ఉచిత ప్రవేశాన్ని పొందాయి (చార్టర్ చట్టం).
- చేనేత పరిశ్రమలు నాశనమవడం మరియు లాంక్షైర్ వస్త్రాలతో భారతీయ మార్కెట్లు మునిగిపోవడం వల్ల చేతివృత్తులవారు మరియు నేత కార్మికులలో విస్తృతమైన నిరుద్యోగం ఏర్పడింది.
- ముర్షిదాబాద్, ఢాకా, సూరత్ వంటి ప్రముఖ కేంద్రాలు వాణిజ్య, ఉత్పత్తి కేంద్రాలుగా క్షీణించాయి.

2. భూవ్యాపార వ్యవస్థలు మరియు వ్యవసాయ ఒత్తిడి

వలసరాజ్యాల భూ స్థావరాలు రాష్ట్ర ఆదాయాన్ని పెంచడానికి రూపొందించబడ్డాయి, తరచుగా వ్యవసాయ ఉత్పాదకత లేదా గ్రామీణ సంక్షేమాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకోకుండా:

- **శాశ్వత పరిష్కారం (1793, బెంగాల్)**:సాగు కంటే అద్దె వసూలుకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చే జమీందార్లతో స్థిర ఆదాయం, చెల్లించడంలో వైఫల్యం భూస్వామ్యానికి దారితీసింది.
- **రైత్వారీ వ్యవస్థ (మద్రాస్ & బొంబాయి)**: పంట వైఫల్యాల సమయంలో భూమి పరాయీకరణకు దారితీసే సాగుదారుల (రైతులు) నుండి ప్రత్యక్ష సేకరణ.
- **మహల్వారీ వ్యవస్థ (యుపి, పంజాబ్)**: గ్రామపెద్దల ద్వారా సమాజ ఆధారిత సేకరణ; మరింత సంస్థాగతీకరించబడిన మధ్యవర్తి దోపిడీ.

ఈ వ్యవస్థలు అద్దెకు కోరుకునే ఉన్నత వర్గాన్ని సృష్టించాయి, సాంప్రదాయ భూమి హక్కులను దెబ్బతీశాయి, రైతులలో రుణగ్రస్తత మరియు భూమిలేనితనాన్ని వేగవంతం చేశాయి.

3. వ్యవసాయం వాణిజ్యీకరణ

చారిత్రాత్మకంగా జీవనాధార రంగంగా ఉన్న వ్యవసాయాన్ని బలవంతంగా ఎగుమతి ఆధారిత సంస్థగా మార్చారు:

- తరచుగా ప్లాంటర్లతో మరియు వడ్డీ వ్యాపారులతో బలవంతపు ఒప్పందాల కింద పత్తి, ఇండిగో, నల్లమందు, జనపనార మరియు తేయాకు వంటి పంటలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది.
- ఆహార ధాన్యాల విస్తీర్ణం తగ్గింది; 1947 నాటికి, దాదాపు 15% వ్యవసాయ యోగ్యమైన భూమి వాణిజ్య పంటలకు మళ్లించబడింది.
- పరిణామాలు చాలా భయంకరంగా ఉన్నాయి - పునరావృత కరువులు, వాటిలో 1943 బెంగాల్ కరువు కూడా ఉంది, దీని ఫలితంగా ~3 మిలియన్ల మంది మరణించారు.

4. వనరుల వెలికితీత కోసం మౌలిక సదుపాయాలు

బ్రిటిష్ వారు మౌలిక సదుపాయాలలో పెట్టుబడులు పెట్టినప్పటికీ, దాని ఉద్దేశ్యం అభివృద్ధి కాదు, వాణిజ్య మరియు వ్యూహాత్మకమైనది:

- **రైల్వేలు (1853లో మొదటి లైన్):**1900 నాటికి, భారతదేశంలో 25,000 కి.మీ.లకు పైగా రైల్వేలు ఉన్నాయి, ప్రధానంగా అంతర్గత ప్రాంతాల నుండి ఓడరేవులకు ముడి పదార్థాల తరలింపును సులభతరం చేయడానికి.
- **రోడ్డు మార్గాలు మరియు టెలిగ్రాఫ్‌లు** అదేవిధంగా ప్రాంతీయ అనుసంధానం కంటే పరిపాలనా సామర్థ్యం మరియు వస్తువుల రవాణాకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చింది.
- బొంబాయి, కలకత్తా, మద్రాస్ వంటి ఓడరేవులు అంతర్-ప్రాంతీయ వాణిజ్యాన్ని ప్రోత్సహించడానికి బదులుగా ఎగుమతులను నిర్వహించడానికి అభివృద్ధి చేయబడ్డాయి.

5. సంపద హరించు

దాదాభాయ్ నౌరోజీ ప్రాచుర్యం పొందిన 'ఆర్థిక ప్రవాహం' సిద్ధాంతం, భారతదేశంలో ఉత్పత్తి అయ్యే సంపదను బ్రిటన్‌కు ఎలా క్రమపద్ధతిలో తరలించారో వివరించినది:

- బ్రిటిష్ అధికారుల జీతాలు, పెన్షన్లు, ప్రభుత్వ రుణంపై వడ్డీ మరియు చెల్లింపుల చెల్లింపులు 19వ శతాబ్దం చివరి నాటికి వార్షికంగా ₹40 కోట్ల నిధుల ప్రవాహానికి దారితీశాయి.
- ఈ నిధుల ప్రవాహం మూలధన కొరతకు దోహదపడింది, స్వదేశీ సంస్థ మరియు మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధికి ఆటంకం కలిగించింది.

6. కుంగిపోయిన పారిశ్రామికీకరణ మరియు శ్రమ దోపిడీ

ముడి పదార్థాలు మరియు శ్రమ ఉన్నప్పటికీ, భారతదేశం అతితక్కువ పారిశ్రామిక వృద్ధిని చూసింది:

- బెంగాల్‌లో జనపనార, బొంబాయిలో పత్తి వంటి కొన్ని పరిశ్రమలు మాత్రమే అభివృద్ధి చెందాయి, కానీ బ్రిటిష్ మూలధనం మరియు ఎగుమతి-కేంద్రీకృత పరిశ్రమల ఆధిపత్యం వాటిపై ఉంది.
- వివక్షత కలిగిన సుంకాలు, పరిమిత క్రెడిట్ మరియు విధాన మద్దతు లేకపోవడం వల్ల స్వదేశీ వ్యవస్థాపకత అణచివేయబడింది.

- ఒప్పంద కార్మిక వ్యవస్థ లక్షలాది మంది భారతీయ కార్మికులను ఫిజి, మారిషస్ మరియు కరేబియన్ వంటి కాలనీలకు సెమీ-బాండెడ్ కాంట్రాక్టుల కింద ఎగుమతి చేసింది.

7. ఆర్థిక అసమతుల్యత మరియు పన్నులు

- కొన్ని సంవత్సరాలలో ఆదాయ సేకరణ GDPలో 50% కంటే ఎక్కువగా ఉంది, కానీ ఆరోగ్యం, విద్య మరియు నీటిపారుదలలో ప్రభుత్వ పెట్టుబడి తక్కువగానే ఉంది.
- పన్నుల భారం రైతులు మరియు చేతివృత్తులవారిని అసమానంగా ప్రభావితం చేసింది, బ్రిటిష్ కంపెనీలు బహుళ మినహాయింపులను పొందాయి.

ముగింపు

భారతదేశంలో బ్రిటిష్ ఆర్థిక విధానాలు ఏకపక్షంగా లేవు, కానీ ప్రపంచ సామ్రాజ్య ఆర్థిక వ్యవస్థలో భారతదేశాన్ని అధీన స్థానంలోకి అనుసంధానించడానికి నిర్మాణాత్మకంగా రూపొందించబడ్డాయి. స్థానిక పరిశ్రమలను నిర్వీర్యం చేయడం నుండి వ్యవసాయాన్ని సరుకుగా మార్చడం వరకు, వలస ఆర్థిక పాలన యొక్క ప్రతి అంశం భారతీయ శ్రేయస్సు కంటే బ్రిటిష్ లాభానికి ప్రాధాన్యత ఇచ్చింది. ఫలితంగా ఏర్పడిన ఆర్థిక వ్యవస్థ వెనుకబడినది, బాహ్యంగా ఆధారితమైనది మరియు అసమానమైనది - స్వతంత్ర భారతదేశం ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధి, భూ సంస్కరణలు మరియు పారిశ్రామికీకరణ ద్వారా అత్యవసరంగా పరిష్కరించాల్సిన వారసత్వం.

2. 1857 తిరుగుబాటు ఒక వివిక్త సంఘటన కాదు, బ్రిటిష్ పాలనలో జరిగిన అనేక ప్రాంతీయ తిరుగుబాట్ల ఫలితం. 1857 తిరుగుబాటును రూపొందించడంలో మునుపటి తిరుగుబాట్ల పాత్రను అంచనా వేయండి.

1857 తిరుగుబాటును తరచుగా భారత స్వాతంత్ర్య యుద్ధం అని పిలుస్తారు, ఇది శూన్యంలో విస్ఫోటనం చెందలేదు. బదులుగా, ఇది వలస పాలనలో భారతీయ సమాజంలోని వివిధ వర్గాలలో పెరుగుతున్న అసంతృప్తిని ప్రతిబింబించే దాదాపు ఒక శతాబ్దం స్థానిక తిరుగుబాట్ల పరాకాష్ట. ఈ ప్రాంతీయ తిరుగుబాట్లు - గిరిజన, రైతు, రాచరిక మరియు సిపాయి - 1857 తిరుగుబాటు యొక్క స్వభావం, పరిధి మరియు వేగాన్ని రూపొందించడంలో నిర్మాణాత్మక పాత్ర పోషించాయి.

I. ప్రారంభ ప్రతిఘటన ఉద్యమాలు: స్థానికీకరించిన ఫిర్యాదుల వ్యక్తీకరణలు

ఈ తిరుగుబాట్లు విస్తృత వలస వ్యతిరేక స్పృహకు సైద్ధాంతిక మరియు వ్యూహాత్మక పునాదిని వేసాయి:

1. సన్యాసి మరియు ఫకీర్ తిరుగుబాటు (1763–1800, బెంగాల్):

- బెంగాల్ కరువు (1770) తర్వాత ఆర్థిక ఇబ్బందులు మరియు భూమి జప్తుకు వ్యతిరేకంగా హిందూ సన్యాసులు మరియు ముస్లిం ఫకీర్లు ఇద్దరూ మతపరమైన సన్యాసులు తిరుగుబాటు చేశారు.
- బ్రిటిష్ ఆర్థిక విధానాలకు వ్యతిరేకంగా తిరుగుబాటు మరియు ప్రతీకాత్మక ధిక్కరణలో మత ఐక్యతకు తొలి ఉదాహరణలలో ఒకటిగా గుర్తించబడింది.

2. పోలిగర్ తిరుగుబాట్లు (1799–1805, తమిళనాడు):

- స్థానిక అధిపతులు (పోలిగర్లు) బ్రిటిష్ ఆదాయ డిమాండ్లను మరియు సాంప్రదాయ హక్కులలో జోక్యాన్ని వ్యతిరేకించారు.
- భవిష్యత్ ప్రతిఘటన వ్యూహాలను ప్రభావితం చేసే గెరిల్లా యుద్ధాన్ని ఉపయోగించారు.

3. పైకా తిరుగుబాటు (1817, ఒడిషా):

- భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవడం, పన్నుల పెరుగుదల మరియు సాంప్రదాయ సంస్థల పట్ల అగౌరవాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ యోధులు (పైకాస్) నిరసన తెలిపారు.
- ఇది విస్తృత గిరిజన మరియు రైతుల మద్దతును పొందింది మరియు సామూహిక సమీకరణ ద్వారా గుర్తించబడింది.

4. వెల్లూరు తిరుగుబాటు (1806, తమిళనాడు):

- యూరోపియన్ దుస్తుల నియమావళి విధించడాన్ని మరియు మతపరమైన ఆచారాలను పట్టించుకోకపోవడాన్ని నిరసిస్తూ భారతీయ సిపాయిలు ప్రారంభించారు.
- ఇది స్వల్పకాలికంగా ఉన్నప్పటికీ, 1857లో సిపాయిల అసంతృప్తికి ఇది ఒక ముఖ్యమైన పూర్వగామిగా నిలిచింది.

5. సంతాల్ తిరుగుబాటు (1855–56, జార్ఖండ్ ప్రాంతం):

- వడ్డీ వ్యాపారులు, జమీందార్లు మరియు వలస అధికారుల చేతుల్లో దోపిడీ వల్ల ఇది ప్రేరేపించబడింది.
- 60,000 మందికి పైగా సంతాలు పాల్గొన్నారు; సామాజిక-ఆర్థిక అన్యాయానికి వ్యతిరేకంగా వారి సమిష్టి ఆగ్రహం వ్యవస్థీకృత గిరిజన ప్రతిఘటనకు ఒక ఉదాహరణను సృష్టించింది.

II. 1857 తిరుగుబాటుపై ప్రభావం

ఈ మునుపటి ఉద్యమాలు ఏకీకృత జాతీయ తిరుగుబాటులో కలిసిపోలేదు, కానీ ప్రతిఘటన సంస్కృతిని సృష్టించాయి, వీటిలోని అంశాలు 1857 తిరుగుబాటులో కలిసిపోయాయి.

1. రెబెల్ టెంప్లేట్‌ల సాగు:

- **నాయకత్వ నమూనాలు**: తిల్కా మాఝి, రాణి శిరోమణి, మరియు ఇతరులు వంటి స్థానిక నాయకులు రాణి లక్ష్మీబాయి మరియు తాంతియా తోపే వంటి తరువాతి వ్యక్తులకు మూలరూపాలుగా మారారు.
- **వ్యూహాత్మక అంతర్దృష్టులు**: గెరిల్లా యుద్ధం, వలస స్థావరాల విధ్వంసం మరియు గతంలో ఉపయోగించిన సామూహిక సమీకరణలను 1857లో మెరుగుపరిచారు.

2. సైనిక మరియు సిపాయి పూర్వజన్మలు:

- వెల్లూరు తిరుగుబాటు బ్రిటిష్ వారికి సిపాయిల అస్థిరత గురించి నేర్పింది, కానీ తరువాతి తిరుగుబాటుదారులకు సమన్వయం మరియు సమయపాలన గురించి పాఠాలు నేర్పింది.
- 1857 నాటి సిపాయిలు సజాతీయ శక్తి కాదు; చాలామంది గతంలో అసంతృప్తిని చూసిన ప్రాంతాల నుండి వచ్చారు.

3. మానసిక మరియు ప్రతీకాత్మక ప్రభావం:

- ముఖ్యంగా గ్రామీణ మరియు గిరిజన ప్రాంతాలలో ప్రతిఘటన కథలు మౌఖికంగా ప్రసారం చేయబడ్డాయి, ఇవి సామూహిక జ్ఞాపకాలలో ఒక భాగంగా ఏర్పడ్డాయి.
- బ్రిటిష్ అధికారాన్ని సవాలు చేయవచ్చనే, దానిని తిప్పికొట్టవచ్చనే ఆలోచన బలంగా స్థిరపడింది.

4. సామాజిక స్థావరాన్ని విస్తృతం చేయడం:

- మునుపటి తిరుగుబాట్లు గిరిజన, సైనిక లేదా ప్రాంతీయ పరిధిలో పరిమితంగా ఉండేవి. కానీ అవి క్రమంగా ప్రతిఘటన ఆలోచనను ఒకే సమూహానికి మించి విస్తరించాయి, 1857లో బహుళ-తరగతి, బహుళ-ప్రాంతీయ భాగస్వామ్యానికి మార్గం సుగమం చేశాయి.

III. 1857 కి ముందు మరియు 1857 తిరుగుబాట్లలో సాధారణ థ్రెడ్‌లు

	1857 కి ముందు తిరుగుబాటులు	**1857 తిరుగుబాటు**
ప్రకృతి	స్థానికీకరించిన, ఆకస్మిక	సమన్వయంతో కూడిన, బహుళ-ప్రాంతీయ
ఫిర్యాదులు	ఆర్థిక, మత, పరిపాలనా	రాజకీయ, సైనిక మరియు సామాజిక మనోవేదనల కలయిక
పాల్గొనేవారు	గిరిజనులు, అధిపతులు, సిపాయిలు, రైతులు	సిపాయిలు, రాకుమారులు, జమీందార్లు, చేతివృత్తులవారు, రైతులు
పద్ధతులు	గెరిల్లా వ్యూహాలు, ప్రత్యక్ష ఘర్షణ	కంటోన్మెంట్ల ఆక్రమణ, సామూహిక సమీకరణ

ముగింపు

1857 తిరుగుబాటును ఆకస్మికంగా చీలిపోవడం కంటే చారిత్రక కొనసాగింపుగా అర్థం చేసుకోవాలి. దానికి ముందు జరిగిన తిరుగుబాట్లు - ప్రాంతీయంగా విచ్ఛిన్నమైనప్పటికీ - 1857 తిరుగుబాటు నిర్మాణం మరియు స్ఫూర్తిని లోతుగా తెలియజేసే ప్రతిఘటన, సామూహిక జ్ఞాపకశక్తి మరియు వ్యూహాత్మక ప్రయోగాల నమూనాను స్థాపించాయి. ఈ స్థానికీకరించిన తిరుగుబాట్లు 'తిరుగుబాటు ప్రయోగశాలలు'గా పనిచేశాయి మరియు వాటి సంచిత నిరాశలు చివరికి బ్రిటిష్ పాలనను పడగొట్టడానికి మొదటి ప్రధాన ప్రయత్నంలో కలిసిపోయాయి, విఫలమైతే. కాబట్టి, 1857 తిరుగుబాటు ఒక వివిక్త సంఘటన కాదు, కానీ వలసరాజ్యాల అణచివేతకు వ్యతిరేకంగా శతాబ్దాల పాటు జరిగిన పోరాటానికి తార్కిక శిఖరం.